

BIBLIOGRAFIA

Elvira CLOTET i Miquel TORRET BENET. *Aproximació a l'estudi de noms de casa de Sant Martí de Maldà.* Espurna, Sant Martí de Maldà, 1988.

Recuperem, ni que sigui amb retard, aquest excel·lent treball del poble de l'Urgell. Hi expliquen, per exemple, que la casa del cabaler era designada per un diminutiu de la casa pairal: de cal Simon a cal Simonet. Era una fórmula també per diferenciar les classes socials. Els autors hi referencien uns 200 noms de casa i en fan una rigorosa classificació. I hi detallen alhora que el diminutiu venia també de cases de família. Hi ha també renoms que s'expliquen per l'origen geogràfic de l'individu: Cal Solivella, Cal Rocallaura, Cal Granyena, Cal Gratallops. A més a més certifiquen renoms que corresponen a estats d'ànim (Cal Salut, Cal Quimeres), a objectes i semblances (Cal Coca, Cal Camises, Cal Palla, Cal Mostatxo). I naturalment els dels oficis: cal Sabateret, Cal Pep de l'Oli, Cal Maniscal, Cal Sastret). Es tracta d'un treball molt ben elaborat i que pot servir de model per a d'altres pobles.

Albert Manent Segimon

Enric GARCIA-PEY. *Els noms de lloc i de persona de Llinars del Vallès.* Ajuntament de Llinars del Vallès, 2006, 463 pàgines.

Amb un altre recull sobre la seva comarca, el Vallès Oriental, l'autor s'acredita com un expert més enllà del món local. Amb una vintena de reculls editats i quinze o vint d'elaborats i en curs d'edició, o bé esperant que alguna institució els publiqui, ens va oferint una panoràmica onomàstica excepcional a Catalunya, ja que només trobem el cas del Baix Camp on, sota l'impuls del mestre Ramon Amigó i Anglès, s'ha publicat el vuitanta per cent dels reculls municipals dels trenta municipis que hi ha.

Semblantment a altres reculls, no dubto que les autoritats locals, que l'han patrocinat, han volgut incloure-hi fotografies significatives d'arbres antics, pedres singulars, masies, fonts o pous de glaç, que donen relleu als topònims esmentats en el text. I Garcia-Pey va més enllà del simple recull amb breus notes explicatives de cada nom de lloc. Quan troba documentació genealògica o històrica de masies pairals no s'està d'aportar-hi tot el material possible, de cara a la història total de Llinars. Tal és el cas de Can Coll o Can Ferrer. També procura aclarir els límits de dues antigues parròquies, incloses al terme de Llinars, que són Sanata i Coll Sabadell. No hi manca el veïnat de la Poca Farina, nom que trobem en una dotzena de municipis catalans i que indica la pobresa dels habitants del lloc. L'autor ens recorda el Castell Vell, que era un lloc fortificat, el qual té dedicada una monografia perquè fou destruït per un terratrèmol a l'Edat Mitjana.

Entre els topònims tenen interès el torrent de Matavaques, en Bernat Xinxola, que respon a un personatge popular, en Bufanúvols, Can Capdeferro, el sot de les Bruixes, Cal Gavatx i el Camp del Gavatx. Can Cogereiros respon a una frase d'un benaventurat que deia «*Cogereiros a todos los malos*». El camp del Cirer descobreix que no sols al Camp de Tarragona s'empra la forma dialectal *cirer* per *cirerer*. L'Hostal de l'Arençada coincideix amb un que també hi havia al capdamunt del terme de Barcelona, a la Vall d'Hebron. Rial a Llinars és un torrent, igual com ho anomenen a Arenys de Mar, i consta a l'obra d'Espriu. En Tonelades era un home que deia que ho comprava tot a a tones. És curiós el nom de la Carena de la Majordoma. El Catxo és un renom que també es troba al Camp de Tarragona. Les Guillaqueres sembla una forma local perquè coneixem d'altres llocs anomenats les Guinarderes o les Guilletes. La Peça dels Ous fou comprada per un mosso que cuidava gallines i que amb el que en treia l'adquirí.

Els 1.200 topònims i motius que inclou el llibre formen un bon corpus, com a aportació destacada a l'onomàstica catalana.

Josep Maria LLORACH i Teo CASTILLO. *Guia de les fonts del terme de Vandellós i l'Hospitalet de l'Infant. Ajuntament de Vandellós i l'Hospitalet de l'Infant, 2007, 246 pàgines.*

Gairebé un centenar de persones han ajudat els autors a resseguir les fonts d'un terme molt boscos i que té fama de sec, però, malgrat tot, han pogut aplegar 51 fonts que en un llibre de gran format es presenten amb belles fotografies en color. Els autors fins han dissenyat unes rutes per arribar-hi. Una descripció en cada cas ajuda els interessats a poder-la veure *in situ* i a valorar l'entorn natural que també és descrit en cada descripció. Moltes duen el nom de l'antic propietari del tros on ragen, però també en trobem que comparteixen denominació amb el barranc o l'agregat municipal. També hi ha la de l'Irla –mot dialectal– de la Prunera, de la Figuerola, del Llidoner, de les Tormines (que ve de *tormo*, mot preromà), de la Moixera, del Taix, de Genessies, que correspon a un gran mas del terme, que sortosament encara es conserva; de l'Aigualcoll, de la Gatella.

Com a fet important cal remarcar que en cada font un dels autors, Llorach, que n'és especialista, detalla l'anàlisi de la potabilitat de l'aigua que hi brolla.

Es tracta, en conjunt, d'una obra de gran interès divers i que cal recomanar no sols pel valor onomàstic.

Albert Manent i Segimon

Isidor LLOR I FARRÉ. *Tornabous. Història del municipi de Tornabous, la Guàrdia d'Urgell i el Tarrós. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida 2007.*

Aquesta monografia local abasta des dels ibers fins a la guerra civil de 1936. A part d'elements històrics, sovint de primera mà, puats als arxius, l'autor recull les etimologies, no sempre segures, d'alguns etimòlegs que es refereixen als tres nuclis habitats. També hi trobem l'evolució demogràfica amb els noms dels caps de casa, extrets dels fogatges medievals. Dóna notícia d'un capbreu a l'Espígol (on hi ha un poblat ibèric) i a la Guàrdia, de la qual esmenta també un cadastre. Hi trobem alhora la línia successòria de la influent família Pujalt i d'altres famílies notables, com els Roger de Llúria. El moviment demogràfic al segle XIX i en general hi surten molts noms i cognoms de persona que es relacionen amb els tres nuclis de Tornabous. Es tracta, doncs, d'una bona monografia històrica amb materials onomàstics dispersos.

Albert Manent i Segimon

FERRANDO, Aureli i ROCA, Joaquim. *Culla: els noms d'un paisatge. Un repàs a la toponímia i a la història. Castelló, Centre d'Estudis del Maestrat, 2006. 312 pàgines.*

Ximo Roca –professor de geografia d'Institut i antic deixeble meu–, fa vint anys, començà a *marganyar* o *barganyar* (no ho cerqueu al diccionari normatiu, sí al de Coromines) l'arxiu parroquial de Culla i a voltar pels masos del terme. Aureli Ferrando, cullà adoptiu fa quinze anys i professor de valencià, també d'Institut, esdevingué caçador de topònims i documentador al ric Arxiu de la Tinença o Setena de Culla. Ambdós estudiosos s'han beneficiat de l'enorme riquesa documental d'aquesta microcomarca, que corresponia a una comunitat d'herbatge instituïda el 1244. Els ramats pasturaven en un règim unitari a l'espai, multiforme i prou accidentat, comprès entre el riu Sec de Montlleó i la rambla Carbonera, que culmina als 1.121 m de la mola divisòria. Som al Maestrat, amb el seu característic poblament dispers, ara perillat. Fa cent anys, els 116 km² del terme de Culla agombolaven gairebé 3.000 habitants, uns 25 hàb./km². La dècada de 1960 ja només eren dos milers i després vingué la gran desfeta demogràfica: ara els cullans residents només són 680, dos-cents dels quals es concentren a la vila.

El mas és el referent bàsic del poblament dispers i per això el llibre li dedica un encertat capítol. Els colons o masovers eren ensems roturadors i pastors. La llana, producte comercial per excel·lència entre els segles XIV i XVI, va proporcionar la base de la plasmació antròpica del paisatge. El terme arribà a tenir més de tres-cents masos habitats entre els segles XIX i XX: això no s'aconseguí sense l'artíficament que comportava sovint la subdivisió, de *Baix* i de *Dalt*, de l'espai dominat. Uns masos s'anomenen pels antropònims dels estadans o propietaris: *Mas dels Travers, dels Domingos, dels Graus, d'en Serrana, d'en Giner, d'en Claravalls*; d'altres, per un determinant fisiogràfic: *Mas de Penyalba, del Carrascal*...

“La toponímia rural i urbana” és un capítol que ocupa una vintena de pàgines i malda per aprofitar i classificar la riquesa toponímica, afavorida per la persistència habitual de les zones aïllades: encara hi ha qui diu *la Universitat* a l'edifici que fa segles fou casa de la vila! El cabal onomàstic recol·lectat procedeix de cinquanta entrevistes a quaranta veïns majors de seixanta anys, a més d'un buidatge de la biblio-

grafia històrica –no escassa– i dels arxius esmentats. En aquests cal remarcar els llibres de *Visures* i el *Cappatrons* dels segles XV-XVIII.

Els autors agrupen els topònims per significats en dos grans apartats, un referent al medi físic, i l'altre, derivat de l'actuació o presència humana. No puc estar-me de fer-hi alguna al·lusió. Sobta, per exemple, pel que fa al relleu, comprovar l'abundància de *plans* en un terme tan accidentat. Els que coneixem, però, el recurs *contrastat* de la designació toponímica, ho trobem normal. Del món geomòrfic podríem evocar, fins i tot, *Culla* (< COLLIA) per la seua posició encimada. Del medi càrstic –el calcari dissolt–, han recollit *l'Avenqueta, la Clotxa, el Cocó, la Covarxa, la Sobalma...* Vull al·ludir al mot *reguer* (arcaic raiguer) com a 'espai relativament pla al peu d'una serra'. Entre els col·lectius botànics senyale: *l'Aladernal, l'Arboçalet, l'Argilagar, el Burgal, el Canyar, el Cardanxal, el Coscollar, l'Espinal, els Ginebrals, el Juncar, el Romeral, el Sargar*, etc. en una divertida coexistència de les dues terminacions en *-ar* i en *-al*, igualment genuïnes.

El paisatge cultural no és menys ufanós. Com era d'esperar, el capítol de la ramaderia és molt ben representat per genèrics referits a les vies més fressades o als espais d'estabulació: *assagadors, carrerons, passos, lligallos, portells; aguilladors, corrals, eres, pallisses, mallades, bovalars, deveses, tancades; abeuradors, basses, pous...*, realitats, totes, refermades per una adusta cal·ligrafia de pedra seca. Podríem seguir per la roturació amb *l'Artiga, l'Artigàs, la Rabassada, les Rompissades*, etc.

Aquest llibre aporta –com si res– els noms dels dos milers llargs d'habitadors que vivien al municipi entre els anys 1950 i 1965. A primer cop d'ull ja em va sobtar la nòmina dels prenom dels informadors –en castellà, tots: *Herminio, Humilde, Otilio, Ambrosio, Metodio, Arcadio, Palmira, Leovigildo, Leoncio, Aniceto, Cenobia...* Quin desllorigador té aquesta estranya onomàstica? No me'n sabia avenir d'un fenomen tan curiós en un medi rural. No es tracta del sant-del-dia de determinades regions castellanes. Hom té la impressió que els pares –estimulats per algun mestre, capellà (?), batle, o per una altra inspiració– volien córrer un campionat d'originalitat: a veure qui imposava el nom més rar al seu rebroll. No crec que tots els noms estiguen al martirologi (estem tractant de llibres parroquials), més d'un està contrafet, quan no inventat. En un municipi on els cognoms es repeteixen molt, tal vegada els pares maldaven per evitar renoms o malnoms: és una hipòtesi. Un rampell anarquista –són gent nascuda els anys 1920-40 o abans– em sembla no gaire probable. Mentre espere que els autors ens ho aclaresquen, brinde la llista dels noms masculins i femenins espigolats, només, als topònims corresponents a les lletres inicials A i B (els cursius surten més d'una vegada):

Abelardo	Abelina	Alardo
Angélica	Aldoveo	Delia
Aniceto	Delovina	Apolinar
<i>Delovita</i>	Argelio	<i>Deonila</i>
Clementino	Elodia	Constancio
Emerinda	Cornelio	Felicita
<i>Demetrio</i>	<i>Humildad</i>	<i>Edelmiro</i>
<i>Leonila</i>	Eladio	<i>Luftolde</i>
Elidio	Oberilda	Humilde
Pompilia	Jovino	Reinalda
Ladislao	Roda	Leoncio
Rolindes	Leví	<i>Otilio</i>
Ovidio	<i>Plácido</i>	<i>Recaredo</i>
Riquelme	<i>Rufo</i>	Terencio

El buc del llibre (p. 63-306), el forma la relació alfabètica de topònims, tots localitzats als fulls del mapa 1/10.000 de l'Institut Cartogràfic Valencià, documentats els que s'ha pogut, i comentats, la majoria, sobretot els llocs habitats. El material, abundant i sòlid, dóna per a molts estudis, no només lingüístics, sinó també etnològics, econòmics, demogràfics i geogràfics. Pense en la història dels camins, que sempre m'ha temptat. Caldria recordar un bon precedent: el treball de Joan Peraire (1992) titulat "Aproximació a la toponímia històrica de la Tinença de Culla", publicat en el *BISO*, 48, p.: 115-157.

Tot i que no és un model tipogràfic, el llibre abasta molt més que allò que promet el títol; entre d'altres valors, la il·lustració fotogràfica. Només el podien confegir persones enamorades del país, vertaders patriotes. Els ho hem d'agrair a ells, als editors i als patrocinadors.

Vicenç M. Rosselló

Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal. Generalitat de Catalunya. Comissió de Toponímia de Catalunya. Col·lecció "Papers de la Comissió de Toponímia", volum 1. Barcelona, juliol de 2006. 40 pàgines.

Aquests criteris han estat redactats per un grup de treball creat per la Comissió de Toponímia de Catalunya i coordinat per Joan Anton Rabella i Ribas. L'obra s'inicia amb una presentació a càrrec de Sixte Moral i Reixach, secretari de Política Lingüística. Hi comenta l'excel·lent font d'informació que representen els topònims sobre l'origen o la natura de cada indret, sobre la vegetació que hi ha, sobre la història i els fets que hi han passat, etc. Però també remarca l'altre aspecte de la informació que faciliten els topònims en situar-los en els mapes, en els nomenclàtors, en les bases de dades, en les guies, etc., que els converteix en un element de referència i de guiatge sobre el territori. Aquests dos aspectes són els que han animat la Comissió de Toponímia de Catalunya a oferir als municipis i a tothom que hagi de treballar amb noms de lloc aquests Criteris... com una eina més per ajudar a preservar ben viva la riquesa cultural que la toponímia representa. L'obra és dividida en tres parts: *a)* Criteris de denominació i de fixació, *b)* Criteris d'escriptura i retolació, i *c)* Annexos. La primera part comenta com s'estableix la forma ortogràfica dels topònims tenint en compte la forma antiga, les evolucions històriques i la forma viva actual. Explica quan i com s'han d'utilitzar els articles (literari, occidental, salat, personal). Explica també els criteris per a l'escriptura dels noms dels municipis i dels nuclis de població, dels noms dels barris, de les urbanitzacions i dels polígons industrials. Aporta els criteris per a l'escriptura dels noms de persona i de lloc, dels equipaments, de les masies, dels accidents geogràfics, dels hidrònims i els orònims, en la retolació de les vies urbanes i interurbanes. En cada apartat també esmenta els criteris corresponents per a les formes araneses que són les oficials a la comarca de la Vall d'Aran. A la segona part es faciliten els criteris complementaris de l'escriptura: com s'han de fer les abreviacions quan són ineludibles, l'accentuació, les aglutinacions, l'ús dels guionets, l'ús de lletres majúscules i minúscules i la puntuació. La tercera exposa el marc legal que regula la toponímia, algunes fonts bibliogràfiques de consulta i alguns enllaços sobre aquesta matèria, a més d'un índex temàtic. És una obra ben feta, molt manejable, amb un llenguatge precís i exemples clars i entenedors. Representa una bona eina per ajudar a plasmar correctament on calgui (mapes, guies, nomenclàtors, rètols, etc.) la toponímia dels indrets.

A. R.

Josep MORAN i OCERINJAUREGUI, L'etimologia i l'onomàstica. Grup Promotor / Santillana educació, S.L. Col·lecció "El que sabem de...". Barcelona, 2006. 27 pàgines.

L'objectiu d'aquesta col·lecció és "elaborar un conjunt d'estats de la qüestió, en forma d'articles, sobre els temes de l'àrea de llengua i literatura catalanes que tenen una especial rellevància amb vista al seu ensenyament". L'article que comentem ha estat publicat en la sèrie de llengua de la col·lecció esmentada i, dins d'aquesta sèrie, en l'apartat de temes aplicats. L'autor estructura l'article en una introducció i sis capítols. En el primer explica el que significa l'etimologia dels mots i adverteix especialment sobre els errors a què poden induir les etimologies populars o falses etimologies. El segon capítol és destinat a explicar què és l'onomàstica i els dos grups més importants de noms propis: els antropònims i els topònims; i també hi exposa la relació mútua que hi ha entre aquests dos grans grups. En el tercer capítol explica l'etimologia dels noms propis, el manteniment dels significats encara que els significats canviïn i el fet que no poden ser traduïts com els noms comuns, llevat dels casos en què per costum o tradició és admesa l'adaptació a d'altres llengües. El quart capítol és destinat a comentar l'etimologia dels antropònims o noms de persona, tant els noms simples o prenomes com els noms de llinatge o cognoms, i la part final del capítol està destinada a comentar els sobrenoms, renoms i motius. El capítol cinquè, el més extens, parla de l'etimologia dels topònims i exposa la metodologia per estudiar-los, comenta amplement els diferents substrats que hi ha a la toponímia dels Països Catalans i la toponímia provinent de l'època romana, la d'origen germànic, la d'origen àrab i la romànica. Unes consideracions finals constitueixen el sisè capítol i clou l'article una bibliografia essencial. En resum, ens sembla que l'autor ha condensat molt bé en les poques pàgines d'aquest article el conjunt de coneixements bàsics actuals relatius a l'etimologia i l'onomàstica, d'acord amb l'objectiu de la col·lecció.

A. R.